

ELEKTRON SUD VA ODR TIZIMINI TARTIBGA SOLISHDAGI HUQUQIY KAMCHILIKLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Ergasheva Maxliyo Abdirashid qizi¹

¹ Toshkent davlat yuridik universiteti, Huquqni sohalararo o'rganish fakulteti 3-kurs talabasi

¹ E-mail: ergashevamahliyo01@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.310

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda elektron sud tizimi, uning huquqiy asoslari, onlayn nizolarni hal qilish (ODR — Online Dispute Resolution) tizimining huquqiy mohiyati, asosiy turlari va xalqaro me'yoriy-huquqiy bazasi hamda O'zbekiston Respublikasida ushbu tizimni joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) huzuridagi UNCITRAL komissiyasi hujjatlari, Yevropa Ittifoqi reglamentlari hamda O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi asos sifatida o'rganildi. Maqolada elektron sud va ODR tizimlaridagi huquqiy hamda texnik kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: elektron sud tizimi, ODR, mediatsiya, arbitraj, xorijiy tajriba, milliy qonunchilik, ECCMS, e-Filing.

LEGAL LACUNAE IN THE REGULATION OF THE E-COURT AND ODR SYSTEMS AND PROSPECTS FOR THEIR IMPROVEMENT

Ergasheva Maxliyo Abdirashid qizi¹

¹ Tashkent State University of Law, Faculty of Interdisciplinary Study of Law, 3rd-year student

¹ E-mail: ergashevamahliyo01@gmail.com

Abstract. This research paper analyzes the electronic court system and its legal foundations, alongside the legal nature, primary types, and international regulatory framework of the Online Dispute Resolution (ODR) system. It further explores the prospects and feasibility of implementing this system within the Republic of Uzbekistan. The research is underpinned by an analysis of the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) guidelines, European Union Regulations, and the current legislation of the Republic of Uzbekistan. Concurrently, the limitations inherent in both the e-court and ODR systems are identified, accompanied by comprehensive methods and proposals for their resolution.

Keywords: electronic court system, ODR, mediation, arbitration, foreign experience, national legislation, ECCMS, e-Filing.

KIRISH

Hozirgi axborot-kommunikatsiya va zamonaviy raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning virtual makonga ko'chishi davlat boshqaruvi va sud-huquq tizimini ham transformatsiya qilishni taqozo etmoqda. Internet jahon tarmog'ining keng yoyilishi va masofaviy xizmatlar ko'rsatish imkonini beruvchi dasturiy ta'minotlarning yaratilishi sud tizimida ham samaradorlikni oshirish, byurokratiya va ortiqcha sarf-xarajatlarni qisqartirish, korrupsion omillar hamda inson omilini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida sud hokimiyatini raqamlashtirish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, fuqarolik ishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) joriy etish maqsadida dastlab 2013-yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi va BMT TD hamkorligida "E-SUD" elektron sudlov axborot tizimi ishlab chiqilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib bu tizim yagona **my.sud.uz** interaktiv portali va zamonaviy axborot tizimlari darajasigacha rivojlantirildi.

Elektron sud — fuqarolarga sud binosiga shaxsan bormasdan, internet orqali da'vo arizalarini yuborish, ish holatini kuzatish va sud qarorlarini elektron shaklda olish imkonini beruvchi progressiv institutdir. Biroq, zamonaviy huquqiy amaliyot nafaqat sud jarayonini elektronlashtirishni, balki nizolarni muqobil, sudgacha bo'lgan bosqichda onlayn hal etish — **ODR (Online Dispute Resolution)** tizimini to'liq shakllantirishni ham talab etmoqda.

Tadqiqotning uslubiy asosini qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiylik, tizimlilik va normalarni sharhlash metodlari tashkil etadi. Ishda BMTning Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi tomonidan 2016-yilda qabul qilingan *"Onlayn nizolarni hal qilish bo'yicha texnik eslatmalar"* (UNCITRAL Technical Notes on ODR), AQSh va Hindiston qonunchilik tajribasi hamda O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi, "Mediatsiya to'g'risida"gi va "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonunlari qiyosiy tahlilga tortildi. Shuningdek, xorijiy va mahalliy huquqshunos olimlarning elektron sud ishlarini boshqarish tizimlari (ECCMS) borasidagi ilmiy yondashuvlari o'rganildi.

ASOSIY QISM

Elektron sud va ODR tizimini tartibga solishdagi huquqiy muammolar

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 5-moddasiga muvofiq, fuqarolik ishlari elektron shaklda yuritilishi mumkinligi va taraflarning sudga hujjatlarni elektron shaklda taqdim etish huquqi mustahkamlangan bo'lsa-da, amaliyotda quyidagi tizimli huquqiy bo'shliqlar saqlanib qolmoqda:

Elektron dalillarning huquqiy maqomi: Sud amaliyotida raqamli makonda shakllangan dalillarni (skrinshotlar, audio-video yozuvlar, messenjerlardagi yozishmalar) baholash va ularning haqiqiyligini tekshirishning aniq protsessual normalari to'liq ishlab chiqilmagan.

Masofaviy identifikatsiya muammosi: Videokonferensaloqa yoki onlayn platformalar orqali o'tkaziladigan sud majlislarida ishtirokchilarning shaxsini biometrik autentifikatsiya qilish mexanizmlari yetarli darajada huquqiy mustahkamlanmagan.

Axborot xavfsizligi va maxfiylik: Tizimda fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari va tijorat sirlari saqlanishi tufayli kiberhujumlardan himoya qilishning huquqiy javobgarlik choralari kuchaytirilishi lozim.

ODR tizimining mustaqil institut emasligi: Amaldagi "E-sud" tizimi asosan an'anaviy sud jarayonini elektronlashtirishga xizmat qiladi. Unda mediatsiya va arbitrajning onlayn modullari, shuningdek, sudgacha bo'lgan bosqichda nizolarni avtomatlashtirilgan (blokcheyn yoki sun'iy intellekt asosida) hal etish mexanizmlari mavjud emas.

Xalqaro tajriba va uning ahamiyati

Xalqaro amaliyotda sud ishlarini elektron boshqarish tizimi — **ECCMS (Electronic Court Case Management System)** va **e-Filing** tizimlari yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda. Taniqli huquqshunos olim Gilbert Djuma ta'kidlaganidek, *"ECCMS sud hujjatlarini elektron shaklda topshirish, elektron xizmat ko'rsatish, ishlarni elektron ko'rib chiqish va elektron to'lovlarni amalga oshirish imkonini beradi"*. Amerika huquqshunoslari Maykl Grinvud va Geri Bokveglar esa ushbu tizim hujjatlarga takroriy ma'lumotlarni kiritishni qisqartirishini, xatolarni kamaytirishini va hujjatlar yo'qotilishini bataraf etishini asoslab berishgan.

AQShda mazkur tizim 1995-yildan joriy etilgan bo'lsa, bugungi kunda Hindiston, Singapur, Janubiy Koreya va Malayziya kabi davlatlarda keng qo'llanilmoqda. Masalan, Hindiston Respublikasining "Sud muhokamasi qoidalari to'g'risida"gi Qonunining 86-moddasida elektron sud ishlarini boshqarish tizimi yagona integratsiyalashgan platforma sifatida huquqiy jihatdan qat'iy belgilab qo'yilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda ODR va elektron sud tizimini rivojlantirish nafaqat sud yuklamasini kamaytiradi, balki mamlakatning xalqaro reytinglardagi (masalan, *Doing Business*, *Rule of Law Index*) pozitsiyasini mustahkamlaydi va investitsiyaviy jozibadorlikni oshiradi. Tizimdagi huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish maqsadida quyidagi strategik choralar taklif etiladi:

1. Maxsus qonunchilik bazasini yaratish: Sohaga oid munosabatlarni to'liq tartibga solish maqsadida "Onlayn nizolarni hal qilish to'g'risida"gi alohida O'zbekiston Respublikasi Qonunini qabul qilish.
2. Yagona milliy platformani tashkil etish: Adliya vazirligi hamda Oliy sud huzurida sudgacha bo'lgan nizolarni masofaviy hal etuvchi yagona Milliy ODR portalini ishga tushirish.
3. Tizimni integratsiya qilish: Mavjud E-sud platformasini onlayn-mediatsiya va elektron arbitraj modullari bilan kengaytirish.
4. Kiberxavfsizlik va kadrlar tayyorlash: Raqamli sudlov tizimida ma'lumotlar xavfsizligini huquqiy ta'minlash hamda ODR sohasida professional neytral mutaxassislar (onlayn-mediatorlar) tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. Milliy qonunchilik bazasi: lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-395, 2015-yil 9-dekabr.
3. United Nations Commission on International Trade Law. (2017). UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution. United Nations. New York.
4. Greenwood, M., & Bockweg, G. (1995). Electronic Court Case Management Systems in International Practice. *Law and Technology Journal*, 12(3), 112-125.
5. Eshmuratova, M. A. (2024). Onlayn nizolarni hal qilish (ODR) platformalari va uning turlari. *Yurisprudensiya jurnali*, 5(2), 45-52.